

რამ დაღუპა ოსმალეთი?

ახალგაზრდა ოსმალთა ფრანგულ ფაზეთში „Le jeune Turc” (12 ოქტ. 1912 წ. N 282) დაბეჭდილია ფრიად საყურადღებო წერილი სტამბოლელ მუსულმან და ქრისტიან ქართველებისა. აი წერილის თარგმანი.

„ბატონო რედაქტორო! თქვენ პატივცემულ ფაზეთის 10 ოქტომბრის ნომერში წავიკითხეთ მოსკოვიდამ გამოგზავნილი პეტერბურგის სააგენტოს დეპეშა, რომელშიაც ნათქვამია, ვითომც „ქართველებმა მოაწყეს კავკასიელთა შორის მოხალისეთა რაზმი ბალკანელ სლავიანთა დასახმარებლად“. გვაქვს პატივი გაუწყოთ, რომ, შეწუხებულნი ამ მოულოდნელის ამბავით, ჩვენ შევეკითხეთ აქ მყოფ ქართულ გაზეთების კორესპონდენტებს, რომლებმაც ერთხმად აღიარეს ამ ცნობების სიყალბე. აღნიშნული დეპეშა უნდა იყოს შეთხზული ქართველ ხალხის მტრების მიერ. ამ მტრებსა ჰსურთ დაახშონ ქართველთა გულში ჩანერგილი სიყვარული ოსმალეთისადმი. ჩვენ, სტამბოლის ქართველები, ენერგიულ პროტესტს ვაცხადებთ ამ გარემოების წინააღმდეგ და ვაცხადებთ, რომ, შეძლებისდაგვარად, საქმით თუ თანაგრძნობით მზად ვართ დავეხმაროთ ოსმალებს. გულითადად გვწადია ოსმალეთის სრული გამარჯვება უსამართლო მტრებზე, რომელთაც თავიანთი ბოროტი პოლიტიკით ახალგაზრდა ოსმალეთის განვითარების და პროგრესის შეფერხება სწყურიათ“.

სტამბოლში მცხოვრებ მუსულმან და ქრისტიან ქართველთა მონდობილობით. კოზალი, „კულელის სამხედრო სასწავლებლის ფრანგული ენის პროფესორი“.

ამ წერილის შინაარსმა ძლიერ გაგვაკვირვა. ბალკანეთის ომი იმდენად დიდმნიშვნელოვანია, აზრი, რომელიც ასულდგმულებს ბალკანელ პატარა ერებს იმდენად ნათელია, რომ გაუგებარი რჩება ჩვენთვის სტამბოლელ ქართველთა თანაგრძნობა ოსმალეთისადმი. ჩვენ გვესმის კიდევ ქართველ მოხალისეთა რაზმების შედგენის წინააღმდეგ პროტესტი, ჩვენც არ თანაუგრძნობთ ამგვარ რაზმებსა (და რამდენადაც ირკვევა, არც მოწყობილა ამგვარი რაზმი). საქართველოს გარს ახვევია მეზობლად მცხოვრები მუსულმანობა. ამ ჩვენი მეზობლების ეროვნული თავმოყვარეობის პატივისცემა გვმართებს. მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ არ ვხედავდეთ და არ გვესმოდეს, რომ ბალკანეთის ომი ერთი იმ ომთაგანია, რომლის შედეგად დაჩაგრულ პატარა ერთა თავისუფლება იქნება აღიარებულ-დამკვიდრებული. სტამბოლელი ქართველები, გარემოების მიხედვით, იქნებ ვალდებულნი იყვნენ თანაგრძნობა გამოუცხადონ ოსმალეთს, მაგრამ, ჩვენის აზრით, შეცდომაში არავინ უნდა შეიყვანონ, როდესაც ხმა მაღლა ქართველთა გულში

ოსმალების მიმართ ჩანერგილ სიყვარულზე ლაპარაკობენ და არწმუნებენ ქვეყანას, ვითომც ქართველთა თანაგრძნობა ოსმალეთის მხარეზეა.

მართალია, მიუხედავად იმისა, რომ წარსულში მტრული დამოკიდებულება იყო საქართველოს და ოსმალეთს შორის და ოსმალეთმა დიდი ზიანიც მოუტანა ჩვენს ქვეყანას - მოგწყვიტა საუკეთესო პროვინციები და შიგ ქრისტიანულ კულტურის კვალიც კი ამოაგდო - ქართველების გულში არ დარჩა სიძულვილი ოსმალეთისადმი. ეს ალბად იმ გარემოებით აიხსნება, რომ ჩვენ თავს შემდგომშიც ბედნიერად არ ვგრძნობდით - მაშინ, როდესაც ოსმალეთი უშიშარი გახდა ჩვენთვის და „მფარველ“ სახელმწიფოს კალთებს შევაფარეთ ჩვენი თავი. მაგრამ ჩვენ ძალიან კარგად ვხედავთ, რომ თუ დღეს იღუპება ოსმალეთი, ამის ბრალი მასვე ედება და სხვას არავის.

ოსმალეთის დაღუპვის ისტორია თვით მის უმწვერვალეს გამარჯვების და ძლიერების ხანიდან იწყება, იმ დროიდან, როდესაც ევროპაში შემოიჭრა და, დაპყრობისა და დამონების სურვილის გარდა, არც ერთ გონივრულ სახელმწიფოებრივ იდეით არ ხელმძღვანელობდა. საქართველო იმ ხანებში მწარის ტკივილით ჰგრძნობდა იმ პოლიტიკის გამანადგურებელ სისასტიკეს. სამცხე და შავშეთ-კლარჯეთი, ბუდე ქართველთა კულტურისა, სინა, მშვენიერის ტაძრებით მორთული, კარგ გზებით, ლამაზ ხიდებით და დღესაც გასაოცარ წყლის სადენებით მოწყობილ-დასერილი, მსხვერპლად შეეწირა დაპყრობის და მხოლოდ დაპყრობის სურვილით გამსჭვალულ დაბრმავებულ ძალას. დღეს, თუ რისიმე შეგნების უნარი აქვს ამ ძალას, უნდა ჰგრძნობდეს, რომ თუ იღუპება მხოლოდ იმიტომ, რომ იმთავითვე დაჰგმო და უარ-ჰყო სამართლიანობისა და კაცთ-მოყვარების პრინციპი.

მართლაც, გაიხსენეთ ისტორია ოსმალეთისა ბიზანტიის დამხობის დროიდან მოყოლებული. იგი მკვიდრდება ევროპაში. ჩნდება ახალი ფაქტორი ევროპულ სახელმწიფოთა ურთიერთობაში. ოსმალეთი ძლიერია და მას ანგარიშს უწევენ. მან დაიპყრო ბალკანეთში მოსახლე ერები. ოსმალეთს დაემორჩილნენ ბერძნები, სერბიელები, ბოლგარელები, რუმინები და სხვანი. ოსმალეთის მიერ ამ ერების დაპყრობა მათს გადაგვარებას და განადგურებას მოასწავებდა. იგი სპობდა ეროვნულ თვისებებს - ენას, სარწმუნოებას, ეროვნულ დაწესებულებებს. ვინც მორჩილებას არ უცხადებდა, სიცოცხლეს ასალმებდა. და ყველა ამის შედეგი ის იყო, რომ აღნიშნულ პატარა ერთა თვითარსებობა დიდ განსაცდელში ჩავარდა: საუკუნოთა განმავლობაში შავ ღრუბლებით იყო გარემოცული.

ამგვარი პოლიტიკა უბედურება იყო არა მარტო დაპყრობილ პატარა ერთათვის, არამედ თვით ოსმალეთისათვისაც. როგორც აღვნიშნეთ, ოსმალეთის დამკვიდრებიდან ევროპაში დასავლეთ სახელმწიფოებს ანგარიში უნდა გაეწიათ ამ ახალ ფაქტორისათვის, და უნდა სთქვას კაცმა, რომ ეს სახელმწიფოები იმთავითვე თავის სასარგებლოდ იყენებდნენ ოსმალეთის ყოველ მარცხს და შემცდარ ნაბიჯს.

ოსმალეთი მეტოქე გახდა. მეტოქეს ან უნდა დაუმეგობრდე, რათა ამ დამეგობრებით გამოორჩე რამეს, ან ბრძოლა გამოუცხადო, რათა მოსპო და გაანადგურო. ასეთი ფსიხოლოგიაა მილიტარისტულ სახელმწიფოთა. და ევროპიულმა სახელმწიფოებმაც მიზნად დაისახეს ოსმალეთის განადგურება. ამისათვის ხან შეთანხმებულად მოქმედებდნენ, ხან ცალ-ცალკე. ამის გულისათვის ხშირად უმეგობრდებოდნენ კიდევაც ოსმალეთს, რათა ამ საშუალებით რაც შეიძლება მეტი სარგებლობა ენახათ იმისგან. პოლიტიკურ ვერაგობის მხრივ ქრისტიანული ევროპა არაფრით არ განირჩეოდა მუსულმანურ ოსმალეთისგან. თითოეული სახელმწიფო თავის საზღვრების გაფართოვებას სცდილობდა, თითოეული სახელმწიფო იმის ცდაში იყო, რომ მეზობლისათვის რაიმე წაეგლიჯა. და თუ ერთმანეთს ეპყრობოდნენ ასე ქრისტიანული სახელმწიფონი, რა გასაკვირველია რომ ოსმალეთს აღარ დაინდობდნენ, ოსმალეთის ალაგმვა და დასუსტება თითქმის საქებარ საქმედაც გახდა. ჯვაროსნულ ომების ტრადიციები ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო ევროპიულ საზოგადოებათა წრეებში. წმინდა ადგილების, იერუსალიმში აგებულ ქრისტიან-ტაძრების დაცვის საჭიროება თითქოს სარწმუნოებრივი გრძნობის მოთხოვნილებად გადაიქცა და დაჩაგრულ ქრისტიან-ერების მოსარჩლეება თითქოს ზნეობრივ ვალად აწვებოდა ევროპას. და ამ თვალთმაქც მოსაზრებით ზურგ-გამაგრებული ხან ერთი, ხან მეორე სახელმწიფო სხვა და სხვა პრეტენზიებს უცხადებდა ოსმალეთს და ეძებდა შემთხვევას ჩარეულიყო ოსმალეთის შინაურ საქმეებში. მეცხრამეტე საუკუნეში ეს გარემოება აუცილებელ დოგმატად გახდა ევროპისათვის. და სწორედ ამ ხანში აღმოჩნდა ნამდვილი სარჩული ამ პოლიტიკისა. სახელმწიფოებს „ავადმყოფ კაცის“ მამულისკენ ეჭირაო თვალი. და ყოველთვის, როდესაც ეს „ავადმყოფი კაცი“ ლოგინად ჩავარდებოდა, ხან ერთ ნაწილს წაათლიდნენ, ხან მეორეს შეუსლაკუნებდნენ.

მაგრამ, საბედნიეროდ, ადამიანთა სამეფოში მარტო ძარცვა-გლეჯის და ჩაგვრა-დამონების პრინციპი არ ბატონობს. რაც უნდა დაჰგმოდნენ ევროპიულ საზოგადოებათა ეგოიზმი, სიხარბე და ტლანქი მატერიალიზმი, ამავე საზოგადოებათა წიაღში ყოველთვის ჰბუდობდნენ განახლების და აღორძინების ელემენტები. აქ იყო რომ იშვა მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარშივე ორი დიადი პრობლემა კაცობრიობისა - შრომის განთავისუფლება კაპიტალის ძალმომრეობისაგან და ერის განთავისუფლება უცხო სახელმწიფოს ჩაგვრისაგან.

თავისუფლების მცნება ფრთებს ისხამდა და ჩაგრულთ გულს უმაგრებდა. ეროვნული აღორძინების სერიის ფაქტები რომ გავიხსენოთ, ჩვენს თვალწინ გადაიშლება დიდებული სურათი ერთა განთავისუფლებისა. გერმანიის გაერთიანება, იტალიის განთავისუფლება ავსტრიის ბატონობისაგან, განთავისუფლება, რომელსაც თან ახლდა ასეთი კეთილშობილური აღფრთოვანება; ამაზე უფრო ადრე საბერძნეთის აჯანყება ოსმალეთის წინააღმდეგ, აჯანყება, რომელიც თითქოს ძველ ელინურ სულის აღორძინების იმედს უღვიძებდა განათლებულ კაცობრიობას და რომლითაც ასე

გატაცებული იყო მოუსვენარი „მეამბოხე“ ლორდ ბაირონი. მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისიდანვე იწყება გამოფხიზლება და აღორძინება ოდესღაც ძლიერ სერბიისა, ბოლგარიისა და ბალკანეთში მცხოვრებ სხვა ერებისა.

სერბიამ მოახერხა და ვასალურ სახელმწიფოს უფლებები დაიმკვიდრა. რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს კი სერბია დამოუკიდებელი გახდა. ხოლო ბოლგარიას ამ დროს (1878 წ.) მიენიჭა ვასალური სახელმწიფოს უფლება. ამ რამდენიმე წლის წინად ბოლგარიამ ვასალობაც მოიშორა თავიდან და დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გახდა. დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გახდა აგრეთვე რუმინია რუს-ოსმალთა ომის დროიდან.

მაგრამ ეროვნული პრობლემა ბალკანეთის ნახევარ კუნძულზე ჯერ კიდევ მაინც საბოლოოდ გადაწყვეტილი არ იყო. ოსმალეთს ხელში შერჩა დიდი ნაწილი ბალკანეთისა, სლავიანებით და სხვა ერებით დასახლებული; მაკედონია, სადაც ბოლგარელები, სერბები, რუმინები და ბერძნები ეცილებოდნენ ერთმანეთს და ამასთან ჰგმინავდნენ ოსმალეთის სასტიკ რეჟიმისგან; ალბანეთი, ნახევრად გამაჰმადიანებული, მაგრამ მაინც მოსურნე და მაძიებელი დამოუკიდებლობისა; სანჯაკი და ნოვი ბაზარი, სერბებით დასახლებული. ეს უკანასკნელი პროვინციები ავსტრიამ მიისაკუთრა, რამაც გამოიწვია დიდი უკმაყოფილება სერბიაში.

უნდა ვსთქვათ, რომ რუს-ოსმალთა ომის შემდეგ ბერლინში მოწვეულ სახელმწიფოთა კონგრესზე გადაწყვეტილი იყო, სხვათა შორის, მაკედონიის და სომხეთის ავტონომიები, (ეს უკანასკნელი მცირე აზიაში). მაგრამ ეს გადაწყვეტილება ცარიელ სიტყვად დარჩა და ოსმალეთის საზღვრებში დაჩაგრულ ერთა უკმაყოფილება თანდათან იზრდებოდა. უკანასკნელ წლებში ამათ არაბეთიც მიემატა, რომელმაც წამოაყენა ავტონომიის მოთხოვნა. ასე რომ ადვილად წარმოსადგენია, რა ფუყე საფუძველი ჰქონდა ოსმალეთის სახელმწიფოს. მწარე გამოცდილებამ მას ჰკუა ვერ ასწავლა. რუს-ოსმალეთის ომის შემდეგ მის ხელში იყო საქმეების გამობრუნება და მკვიდრ ნიადაგზე სახელმწიფოებრივ შენობის აგება. მაგრამ ვინ დაეძებდა ამას. ჟლეტა, ხოცვა, განადგურება, ეკონომიური და ეროვნული დევნა არა-ოსმალთა, - აი რითი მოსწონდა თავი აბდულ-ჰამიდის მეფობას.

მაგრამ დადგა დრო, როდესაც ოსმალეთსაც გაეღიმა ბედი. თავისუფლების სიომ დაჰბერა, ოსმალნი განახლების გზას დადგნენ და ჯარის დახმარებით კონსტიტუციონალური რეჟიმი დამყარდა ოსმალეთში. აი ის მომენტი, როდესაც ოსმალეთს შეეძლო ფეხზე დგომა, დაეკმაყოფილებინა ეროვნებანი და შეექმნა მკვიდრი ფედერატიული სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც უზრუნველყოფდა მის პოლიტიკურ არსებობას. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. ახალგაზრდა ოსმალებმა ვერ შეიგნეს განსაცდელი, რომელიც მოელოდა ოსმალეთს, მათ, როგორც უკიდურეს ცენტრალისტებს, ოტომანთა ძლიერება აღფრთოვანებდა. მათ სწადდათ

ძლიერი ოტომანთა სახელმწიფოს დაარსება. ფედერალისტები და ავტონომისტები თავის დროზე აფრთხილებდნენ მათ: ნუ ლუპავთ საქმეს! თუ გინდათ ძლიერი ოსმალეთი, მიანიჭეთ ერებს ავტონომიები, უკმაყოფილება მოისპობა. კონსტიტუცია დაამკვიდრებს უფლებრივ წყობილებას და ერთსა და იმავე დროს ორი დიდი საქმე გაკეთდება - ეროვნებათა დაკმაყოფილებით სახელმწიფოს სამირკველი გამაგრდება და თანაც უფლებრივი წესი გამტკიცდებაო.

ცენტრალისტებმა არ შეისმინეს ეს გაფრთხილება და დღეს სწორედ ის მოხდა, რაც უნდა მომხდარიყო, სერბიას, ბოლგარიას, საბერძნეთს და ჩერნოგორიას მოსვენება არ ჰქონდათ იმის გამო, რომ მათი ტომის ხალხნი, დევნილნი ოსმალეთის მიერ, ხან მფარველობას სთხოვდნენ, ხან დახმარებას, ხან მიესეოდნენ ხოლმე მშვიდ-მწყურვალნი და მძიმე ტვირთად აწვებოდნენ თავიანთ თანამემამულეთ. ოსმალეთის საზღვრებზე შფოთი, მკვლელობა და ძალმომრეობა მუდმივ მოვლენებად გახდა. მოთმინების ფიალა ივსებოდა. მაკედონელები და ალბანელები გაიწრთვნენ აჯანყებების მოწყობაში. ბალკანეთი მღელვარებდა.

რას აკეთებდა ამ დროს ევროპის დიპლომატია? დრო-გამოშვებით პლატონიურ რჩევას აძლევდა ოსმალეთს რეფორმების შემოღების თაობაზე და არც ერთი სახელმწიფო, მოცილეობის შიშით, გაბედულ ნაბიჯს არ სდგამდა. განახლების შემდეგ ოსმალეთსაც თითქოს ეთაკილებოდა გარეშე სახელმწიფოთა თავისი შინაურ საქმეებში ჩარევისა და არწმუნებდა ევროპას, რომ დღეს-ხვალ იგი ყოველივეს მოაწყობს და ყველას დააკმაყოფილებს.

ნამდვილად კი ვერც-არა მოაწყო-რა, ვერც არავინ დააკმაყოფილა. ერთი რამ კი მოახერხა - თავისი პოლიტიკის მეოხებით შეაკავშირა წინად მოქიშპე ბალკანეთის პატარა სახელმწიფონი და ამ შეკავშირებიდან იშვა დიდი ძალა, რომელმაც საკუთარის ინიციატივით იკისრა იმ საკითხის გადაწყვეტა, რომელიც ვერც ოსმალეთს, ვერც დიპლომატიას ვერ გადაეწყვიტა.

დიპლომატია? იგი დარჩა ხახ-გამშრალი და ეხლა იმას ცდილობს, რომ სხვის გამარჯვებაში პატარა წილი მაინც თითონაც შეინარჩუნოს. მაგრამ ბელკანელებს ეს დაუპატიჟებელი სტუმრები ვერაფრად ექაშნიკებათ. და მათი სურვილია ბანკანეთის ბალკანელების ხელშივე შენარჩუნება. მოახერხებენ თუ არა დღეს ამ განზრახვის სავსებით განხორციელებას, დანამდვილებით არა ითქმის-რა. მაგრამ, რასაც დღეს ვერ დააბოლოვებენ, იგი ხვალ იქნება დაბოლოვებული, ერთხელ დაწყებული პროცესი ეროვნებათა განთავისუფლებისა, დღეს თუ არა ხვალ, ბოლო საზღვრამდე იქნება მიყვანილი.

აი რა ხდება დღეს ბალკანეთში. და საკვირველი ის არის, რომ სტამბოლელი ქართველები, ზემოდ მოყვანილ წერილის ავტორნი, არ ხედავენ და არ გრძნობენ ამ

დღად ამბების დღად აზრს, რომელიც საკვირველის გარკვეულობით და ძლიერებით
ისახება მიუდგომელ მეთვალყურის წინაშე.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: მარიამ პაპუნაშვილმა

თბილისი

05 აპრილი, 2020 წელი

#დარჩისახლში